

De populistische rebellie tegen klassieke politieke partijen, zowel rechtse als linkse, is een gevaar voor de democratie zelf, zegt Ian Buruma. Zeker de Europese Unie kan gemakkelijk weerwerk bieden.

Elites hebben het nu haast overal hard te verduren. In tijden van crisis doen volksmenners het goed. In Nederland en Frankrijk hebben volgens opiniepeilingen typisch populistische partijen - Marine Le Pen's Front National en de PVV van Geert Wilders - de wind in de rug.

Niet alleen in Europa rukt het populisme op. Elk land zet een eigen toon. In India hebben de hindoernationalisten de macht overgenomen van de veel elitairdere Congrespartij. In Engeland profileert Nigel Farage zich als een volkse, bier drinkende tegenstander van de pro-Europese elites. In de VS is Donald Trump nog steeds koploper onder de Republikeinse presidentskandidaten.

Het is niet altijd gemakkelijk om volksmenners te verdelen in typisch links of rechts. Het nationaalsocialisme was tenslotte ook een vorm van socialisme. In de VS hebben populistische partijen van links en rechts een gemeenschappelijke vijand in 'Washington'.

Die geografische aanduiding staat voor het establishment, gecorrumpeerd door te veel macht, ongevoelig voor wat er leeft onder het volk buiten de hoofdstad. In de film *Mr Smith goes to Washington* (1939) trekt de held, een kersverse senator uit de Midwest, in zijn eentje ten strijde tegen deze corrupte bende van het politieke grootkapitaal. Is Mr Smith (James Stewart) nu links of rechts?

Een zoek van nationale belangen

Het moderne Europese equivalent van Washington is Brussel. Daar zijn de eurocraten aan de macht, zo wordt verondersteld, die onder elkaar in het geheim, over het hoofd van de gewone man, bekokstoven wat er in Europa gebeurt. Daarom valt het onze volksmenners van nu gemakkelijk om de ene dag te waarschuwen voor het islamitische gevaar en de andere voor de verschrikkingen uit Brussel. Of het nu gaat om te veel buitenlanders in ons midden, of de erosie van nationale soevereiniteit, het is allemaal de schuld van de elites, de zielloze Europese technocraten, de linkse intellectuelen.

Dezelfde soort geluiden hoort men in de VS, met name in de Tea Party. Maar daar is de toon iets anders. Als men het heeft over 'state rights' tegenover federale rechten, dan gaat dit in feite terug naar de Amerikaanse burgeroorlog toen zuidelijke staten vochten voor hun recht om slaven te houden. En als men de politieke elites verwijt dat er te veel geld wordt uitgegeven aan welvaartsvoorzieningen of gezondheidszorg, dan wordt vaak bedoeld dat arme zwarten moeten ophouden te teren op het belastinggeld van blanken.

Brussel, daarentegen, krijgt het van links en rechts te verduren. Links vindt de EU een bastion van het neoliberale kapitalisme, terwijl rechts het heeft gemunt op de geldverkwistende eurocratie.

De notie dat we door die Brusselse eurocratie zouden worden bestuurd is in veel opzichten een misvatting. Nationale regeringen, die de Europese Raad gebruiken als een soort zoek om over hun nationale belangen te onderhandelen, hebben nog steeds meer macht. Vooral de Europese Commissie heeft het imago van een ondoorzichtig en ondemocratisch bolwerk. De architectonische bombast van het Europese kwartier draagt hier ongetwijfeld toe bij. En dat de besluitvorming vaak gespeend is van transparantie valt ook moeilijk te ontkennen.

Genoeg gemarchandeerd

Het probleem zit dieper. Populisme is vooral gericht op nationale elites, en niet in de eerste plaats op Brussel. Het is niet verwonderlijk dat populistische partijen het grootste succes hebben in landen waar dezelfde politieke partijen te lang aan de macht zijn geweest. India is een goed voorbeeld. Daar heeft de Congrespartij sinds de onafhankelijkheid in 1947 haast onophoudelijk geregeerd.

Het probleem in veel Europese landen is niet zozeer het machtsmonopolie van één partij als wel dat politici uit verschillende partijen haast niet meer van elkaar zijn te onderscheiden. In Oostenrijk hebben sociaal- en christendemocraten al jarenlang de baantjes onder elkaar verdeeld. In Nederland zitten sociaaldemocraten met liberalen in dezelfde regering. De Labourpartij van Tony Blair was een soort Torypartij voor jongere mensen.

Zelfs in Washington, waar de Republikeinen geregeld van stoel wisselen met de Democraten, wordt de indruk gewekt dat rechts weliswaar lippen dienst bewijst aan de conservatieve kiezers in de provincie, maar dat zij eenmaal aan de macht gekomen hun beloftes nooit waarmaken. Hetzelfde geldt, wat links betreft, voor gematigde Democraten.

Washington betekent, net als Brussel, compromis, onderhandelen, lobby's. En daarom roepen steeds meer mensen nu om een buitenstaander, iemand die 'zegt wat zij denken', die de gevoelens van de gewone man niet alleen begrijpt, maar kan vertolken. Weg met compromissen en koehandel. Wat men wil, is iemand die domweg weigert te marchanderen.

Hoe de populistische partijen zoals Le Pen of zelfs Trump zich zouden gedragen als zij werkelijk aan de macht zouden komen, weten we niet. Gelukkig is het nog niet zo ver. Bovendien doen zij nog mee aan het democratische proces. Er lopen voornamelijk nog geen bruinhemden op straat. Maar de groeiende afkeer van de traditionele partijen, de rebellie tegen vermeende elites, en de afwijzing van compromis worden gevaarlijk als die uitmonden in een afkeer van de democratie zelf.

Vooral Brussel kan hier iets aan doen door veel doorzichtiger te opereren. Nationale politici in de mainstreampartijen moeten beter bepalen, en argumenteren, waar zij voor staan. Het is niet genoeg om aan de macht te komen. De kunst is duidelijk te maken waarom.

Ian Buruma

Copyright © 2015 Corelio. Alle rechten voorbehouden